

Міжнародне приватне право

УДК 341.9:347.72(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.17089886>

**Колізійні питання майнової відповідальності держави в міжнародному
приватному праві**

Гетманець Ольга Петрівна,

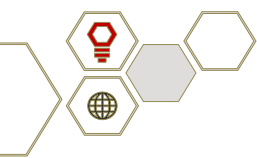
доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри правового
забезпечення підприємницької діяльності та фінансової безпеки
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Вінниця, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-4826-5799>

Антол Ірина В'ячеславівна,

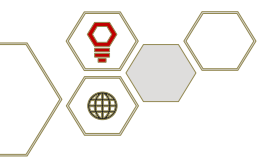
кандидат юридичних наук, доцент кафедри правового забезпечення
підприємницької діяльності та фінансової безпеки
Харківський національний університет внутрішніх справ,
м. Вінниця, Україна, <https://orcid.org/0000-0003-2361-3726>

Прийнято: 21.08.2025 | Опубліковано: 30.08.2025

Анотація: Своєчасність дослідження обумовлена колізією у чинному цивільному законодавстві щодо матеріальної відповідальності держави, а також важливістю встановлення правового статусу держави у міжнародних правових відносинах в умовах війни в Україні, як гаранта дотримання законності у відносинах за участю іноземного елемента. **Мета статті** - проаналізувати чинне законодавство щодо майнової відповідальності держави, враховуючи її сучасний стан у приватноправових відносинах

Методи статті: за допомогою системного підходу визначено сутність та значення відповідальності, як правової категорії та її застосування у цивільно-правових відносинах; з використанням функціонального аналізу – з’ясована позиція науковців щодо держави, як суб’єкта приватноправових відносин та визначені прогалини у чинному законодавстві щодо притягнення до матеріальної відповідальності держави безпосередньо або через осіб, яким держава делегує повноваження; порівняльно-правовий метод дозволив окреслити сучасні підходи в колізійному праві до вирішення питань правового регулювання приватноправових відносин за участю держави, як її суб’єкта, зокрема і у відносинах з юридичної відповідальності. **Результати.** Встановлено, що у приватноправових відносинах за участі держави потрібно спиратися, як на колізійні норми, так і на матеріально-правові норми національного права. Враховуючи особливе положення держави, як суб’єкта публічного права, так і учасника приватноправових відносин, проаналізовані правові підстави щодо притягнення до матеріальної відповідальності від імені держави державних службовців (посадових осіб). Водночас дослідження виявило низку питань пов’язаних з визначенням правового статусу державних підприємств з майном, яке також може бути предметом відшкодування порушених прав позивача. **Висновки.** Доведено, що складність в регулюванні питань пов’язаних з майновою відповідальністю держави, як суб’єкта приватноправових відносин, потребує усунення прогалин та колізій у чинному цивільному законодавстві, а також, враховуючи сучасні теоретичні напрацювання у міжнародному приватному праві, визначено, що доцільно звернутися до використання національного законодавства для вирішення колізійних питань. Зважаючи на важливість встановлення правових підстав матеріальної відповідальності для держави, як учасника цивільних відносин, і як суб’єкта приватноправових відносин, у подальшому потребує окреслення ознаки матеріальної відповідальності особи приватного права, враховуючи цілі і функції, які покладаються на створену особу.

Ключові слова: юридична відповідальність, колізійна норма, держава, приватноправові відносини, правопорушення, державні підприємства.

Conflicting Issues of State Property Liability in Private International Law

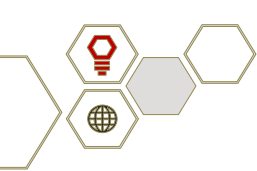
Olga Hetmanets,

Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Legal Support of Business
Activity and Financial Security
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Vinnytsia, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-4826-5799>

Iryna Antol,

Candidate of Law, Associate Professor of the Department of Legal Support of
Business Activity and Financial Security
Kharkiv National University of Internal Affairs,
Vinnytsia, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0003-2361-3726>

Abstract. The relevance of this study is determined by the existing conflict in civil legislation regarding the material liability of the state, as well as the importance of establishing the legal status of the state in international legal relations under the conditions of war in Ukraine, where the state acts as a guarantor of legality in relations involving a foreign element. The purpose of the article is to analyze current legislation concerning the property liability of the state, taking into account its modern role in private law relations. The research methods include a systemic approach, which made it possible to define the essence and significance of liability as a legal category and its application in civil law relations; functional analysis, which clarified the position of scholars on the state as a subject of private law relations and identified gaps in existing legislation regarding the imposition of material liability on the state directly or through persons to whom the state delegates

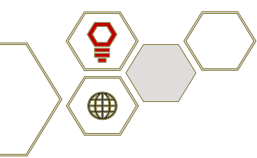
authority; and the comparative legal method, which outlined current approaches in conflict of laws to resolving issues of legal regulation in private law relations involving the state, including liability relations.

Results. It has been established that in private law relations involving the state, both conflict-of-law norms and substantive norms of national law must be applied. Given the special status of the state as a subject of public law and a participant in private law relations, the legal grounds for holding public officials liable on behalf of the state were analyzed. At the same time, the study revealed a number of issues concerning the legal status of state-owned enterprises, whose property may also be subject to compensation for violated rights of claimants.

Conclusions. The study proves that the complexity of regulating issues related to the property liability of the state as a subject of private law relations requires the elimination of gaps and conflicts in current civil legislation. Considering modern theoretical developments in private international law, it is determined that reliance on national legislation is advisable for resolving conflict-of-law issues. Given the importance of establishing legal grounds for the material liability of the state as both a participant in civil relations and a subject of private law relations, further research should focus on clarifying the features of property liability for private law entities, taking into account their purposes and functions.

Keywords: legal liability, conflict of laws, state, private law relations, offense, state enterprises.

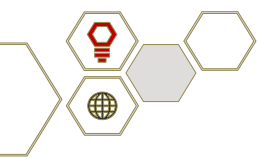
Постановка проблеми. Майнова відповідальність держави в умовах розвитку приватноправових відносин є дискусійним та важливим питанням пов'язаним з розвитком господарської діяльності в обставинах глобалізації економічних відносин. Особливу актуальність набувають питання відповідальності держави, як гаранта правопорядку, в умовах військової агресії проти України. Актуальність цього питання пов'язана з інтеграційними процесами, які охоплюють європейські та інші країни в різних

галузях економічних відносин і поширюють сферу приватноправових відносин за участю іноземного елементу. Захист українських громадян за кордоном в силу нових обставин, що склалися в наслідок війни, як і іноземців, що працюють в Україні, вимагає пошуку сучасних правових засобів, зокрема і в сфері майнових інтересів. Посилення значення держави, як захисника майнових інтересів приватних осіб, вимагає визначення сучасної ролі держави в цих відносинах та окреслення значення її відповідального ставлення до дотримання законності та правопорядку. Однак питання деліктоздатності держави у відносинах з міжнародного приватного права наштовхуються на дві пов'язані проблеми, а саме, по перше, визначення держави, як суб'єкта міжнародного приватного права, а по друге, з правом застосування норм цивільного законодавства у майнових правопорушеннях за участю держави.

Щодо першого питання, воно більшістю науковців розглядається одноставно - держава виконує повноваження разом з іншими суб'єктами міжнародного приватного права, друге питання потребує законодавчого врегулювання, оскільки в умовах сьогодення залишаються колізії правового забезпечення. Отже вирішення другого питання вимагає проаналізувати норми національного цивільного законодавства щодо майнової відповідальності.

Огляд літератури. Проблематика колізій у сфері майнової відповідальності держави в міжнародному приватному праві (МПП) посідає особливе місце в сучасних наукових дискусіях, що зумовлено процесами глобалізації та зростанням кількості транскордонних спорів. У дослідженні М. Драгана простежується еволюція доктрини імунітету держави в МПП – від концепції абсолютного імунітету до функціонального підходу. Автор наголошує, що українське законодавство, перебуваючи під впливом європейської інтеграції, прагне адаптуватися до актуальної судової практики. Водночас залишається невизначеність у трактуванні комерційних дій держави, що створює колізії правозастосування [1].

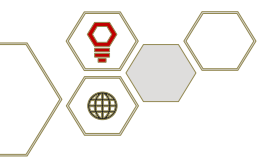

У праці Є. В. Попка увагу зосереджено на питаннях юрисдикційного імунітету іноземних центральних банків у міжнародному та національному праві. Дослідник акцентує на важливості розмежування суверенних і приватноправових дій, адже саме ця відмінність має ключове значення для розуміння меж відповідальності. Автор підкреслює, що чинні норми хоча й формують певну методологічну основу для вирішення проблеми майнової відповідальності держави, проте залишають невирішеними практичні колізії, які виникають у міжнародних спорах [2].

У контексті міжнародних досліджень значний внесок зроблено в аналіз імунітету держави щодо суверенних боргів. У праці С. Домінеллі розглядається гармонізація норм публічного та приватного міжнародного права ЄС, зокрема через Регламент Брюссель Ibis. Зазначається тенденція до зменшення дисонансу, але зберігаються прогалини в класифікації актів *jure imperii* та *jure gestionis* [3]. А. Факкінетті у свою чергу фокусується на імунітеті від цивільної юрисдикції в трансграничних екологічних спорах. У праці аналізується обмеженість винятків за шкоду, пропонується розширити форумний виняток за зразком права ЄС, що могло б посилити відповідальність держав за майнову шкоду [4].

Українські дослідження також торкаються юрисдикційного імунітету. У праці Ю. М. Жорнокуя аналізується сутність категорії «юрисдикційний імунітет» у співвідношенні з однопорядковою термінологією, підкреслюється її місце як елементу суверенітету в МПП. Зазначається універсальність міжнародної правосуб'єктності держав [5]. Ще одне дослідження, авторства Т. В. Степаненка, розглядає еволюцію доктрини юрисдикційного імунітету, акцентуючи на історичних змінах. Висвітлюється необхідність оновлення норм для сучасних викликів, зокрема інвестиційних спорах [6].

У праці Д. Франчіні аналізується імунітет держави щодо третіх сторін, підкреслюється його статусний характер. Зазначається плутанина з доктриною *Monetary Gold*, що ускладнює колізії в приватноправових спорах [7].

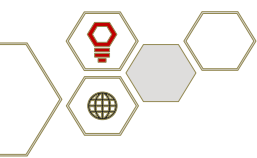
Дослідження авторства А. Спаньоло розглядає європейський підхід до обмеження закону про імунітет держави в справі RINA, пропонуються обмеження імунітету в певних випадках. Висвітлюється вплив права ЄС на національні норми, але зберігаються прогалини в приватноправових спорах [8].

У праці Є. В. Попко досліджуються тенденції розвитку юрисдикційного імунітету іноземної держави за континентальним правом, зазначається зсув до обмеженого імунітету. Аналізуються імплікації для МПП, але бракує аналізу конкретних механізмів реституції [9]. А. В. Коструба аналізує мистецтво правової війни щодо позбавлення держави-агресора юрисдикційних імунітетів, з доказами з України. Автор наголошує на ролі держави як учасника приватних відносин, але не розкрито колізії майнової відповідальності [10].

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Попри значні здобутки у вивченні питань державного імунітету та майнової відповідальності, низка аспектів залишається відкритою. Передусім потребує детального аналізу процес адаптації положень Конвенції ООН 2004 року до національних правових систем, зокрема в Україні, де європейська інтеграція обумовлює необхідність гармонізації законодавства.

Крім того, транснаціональні екологічні спори та збройні конфлікти виявляють суттєві прогалини у механізмах майнової реституції, адже інститут імунітету держави часто стає перешкодою для доступу до правосуддя. Водночас боргові спори між державами та приватними суб'єктами супроводжуються колізіями між публічним і приватним правом, які досі не знайшли уніфікованого врегулювання, що негативно позначається на стабільності інвестиційного середовища.

Окреслені проблеми мають не лише теоретичне значення для подальшого розвитку міжнародного приватного права, а й безпосереднє

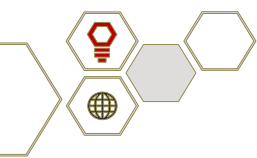
практичне значення для забезпечення ефективного захисту прав учасників транскордонних правовідносин.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті дослідження сутності майнової відповідальності держави, враховуючи її сучасний стан у приватноправових відносинах та під впливом змін міжнародних відносин, що зумовлені війною в Україні, зокрема окреслення колізії у чинному цивільному законодавстві, що ускладнює застосування норм національного законодавства у відносинах з міжнародного приватного права і формулювання авторської позиції їх вирішення.

Відповідно до мети дослідження були сформульовані наступні **завдання:**

- охарактеризувати відповідальність, як правову категорію;
- проаналізувати суб'єктів майнової відповідальності, зокрема держави, як суб'єкта приватноправових відносин;
- з'ясувати сутність чинного законодавства щодо притягнення держави до майнової відповідальності, зокрема і у приватноправових відносинах;
- визначити напрями удосконалення чинного законодавства, як правової підстави регулювання колізійних правовідносин. Дослідження відповідальності держави у приватноправових відносинах і її правового статусу, спрямовані на означення сучасної нової позиції держави у міжнародних відносинах, що важливо для захисту інтересів і потреб українців за кордоном.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідальність як правова категорія охоплює всю сукупність заходів, передбачених законом, які застосовуються до правопорушника з боку уповноважених органів у разі вчинення ним протиправних дій. Таким чином, юридична відповідальність постає інструментом забезпечення та захисту правопорядку. Види юридичної відповідальності визначаються окремими галузями права, однак існують і

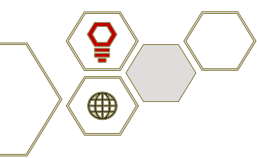
міжгалузеві правові категорії, що за своїм змістом відображають способи захисту прав шляхом примусового застосування правових засобів.

Конституція України закріплює положення, відповідно до якого кожна особа має право на відшкодування матеріальної та моральної шкоди за рахунок держави чи органів місцевого самоврядування, якщо така шкода була завдана незаконними рішеннями, діями або бездіяльністю органів державної влади, органів місцевого самоврядування, а також їхніх посадових чи службових осіб під час здійснення ними своїх повноважень (ст. 56 Конституції України).

У межах економічної науки майнова відповідальність розглядається як форма юридичної відповідальності за правопорушення, що реалізується у вигляді матеріального відшкодування. Вона може охоплювати компенсацію прямих збитків, упущеної вигоди, моральної шкоди, а також застосування майнових санкцій публічного характеру [11, с. 153].

У сфері міжнародних приватноправових відносин особливе значення має інститут імунітету державної власності, який передбачає, що до майна держави не можуть застосовуватися примусові заходи судового чи адміністративного характеру. Водночас держава має право добровільно відмовитися від цього імунітету, а також делегувати функції із захисту інтересів громадян державним органам, підприємствам чи посадовим особам [12, с. 64–66].

Питання матеріальної відповідальності державних службовців розкриває В. В. Касьян, який пропонує розмежовувати два підвиди такої відповідальності. По-перше, це відповідальність посадової особи митного органу як державного службовця за вчинення службово-трудового майнового правопорушення. У такому випадку особа зобов'язана відшкодувати державі шкоду, заподіяну внаслідок неналежного виконання посадових обов'язків. По-друге, це відповідальність за завдання державі опосередкованої шкоди, яка виникає у порядку регресу (зворотного стягнення) у разі вчинення службового

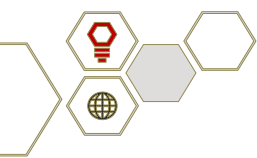
майнового правопорушення. Такий підхід базується на нормах цивільного та фінансового права [13, с. 406].

Поділяючи цю позицію та враховуючи особливий правовий статус держави як суб'єкта публічного права і водночас учасника приватноправових відносин, можна зробити висновок, що матеріальну відповідальність від імені держави несуть саме її службовці.

Принцип захисту інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, закріплений у Законі України «Про зовнішньоекономічну діяльність», передбачає, що держава гарантує рівний захист прав та інтересів усіх учасників зовнішньоекономічних відносин, а також іноземних суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність на території України, відповідно до норм національного законодавства. Водночас Україна забезпечує захист інтересів власних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності за межами держави, дотримуючись при цьому принципів міжнародного права [14].

Захист інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності забезпечується всіма правовими інструментами національного законодавства, серед яких важливе місце посідає притягнення порушників до майнової відповідальності. Суб'єктами такої відповідальності можуть бути держава, юридичні та фізичні особи – як резиденти, так і нерезиденти, а також інші осудні особи. На них покладається обов'язок відшкодовувати збитки за рахунок власного майна.

Майнова відповідальність у юридичній науці застосовується у межах адміністративно-правових, фінансово-правових, кримінально-правових та цивільно-правових відносин. Водночас чинне законодавство не дає чіткої відповіді на питання, яким чином держава як юридична особа може нести майнову відповідальність у цивільно-правових відносинах. На відміну від інших галузей права, де примусові повноваження реалізуються через уповноважених суб'єктів – органи державної влади чи їх посадових осіб, – у сфері цивільно-правових відносин статус держави як відповідача потребує

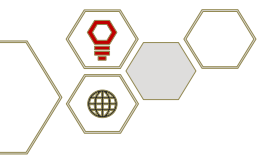
уточнення. Це зумовлено тим, що державні підприємства чи органи влади не мають законодавчо визначеного порядку та умов відшкодування збитків, а також власних фінансових ресурсів, які могли б бути використані для виконання таких зобов'язань.

Враховуючи позиції фахівців щодо матеріально-правових норм, до яких у міжнародному приватному праві належать уніфіковані положення міжнародних договорів, норми національного законодавства, що регулюють правовідносини з «іноземним елементом», міжнародні та торговельні звичаї, а також судова й арбітражна практика (у тих державах, де вона визнається джерелом права) [14, с. 17], доцільно звернутися до норм цивільного законодавства України як основи для врегулювання відповідних колізій.

Згідно з Цивільним кодексом України (ЦК), учасниками цивільних відносин поряд із фізичними та юридичними особами є держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (п. 2 ст. 2) [15]. На державу як юридичну особу публічного права покладається обов'язок відповідати за своїми зобов'язаннями власним майном (ст. 174 ЦК України). Водночас у випадках, коли у цивільні правовідносини вступають суб'єкти господарювання – державні, комунальні чи інші підприємства, створені у встановленому законом порядку, – вони несуть майнову відповідальність у межах належного їм майна.

При цьому порядок створення юридичних осіб публічного права не врегульований безпосередньо ЦК України й містить відсылку на норму (ст. 81 ЦК України). Водночас відповідно до ст. 82 ЦК України, на юридичні особи публічного права у цивільних відносинах поширюються загальні положення цивільного законодавства. Оскільки держава визнається юридичною особою, то, відповідно до п. 2 ст. 96 ЦК України, вона повинна відповідати за власними зобов'язаннями усім належним їй майном [16].

Таким чином, у цивільних правовідносинах, зокрема у сфері майнової відповідальності, виявляється правова колізія щодо визначення статусу

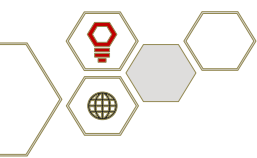

держави, яка потребує належного законодавчого врегулювання.

У випадках заподіяння шкоди виникає питання: чи несе держава як юридична особа публічного права матеріальну відповідальність у межах цивільно-правових відносин, чи така відповідальність покладається на державні організації та установи. Законодавець розмежовує відповідальність держави і державних підприємств. У минулому державне комерційне підприємство розглядалося як суб'єкт підприємницької діяльності, що функціонував на основі статуту або модельного статуту і ніс відповідальність за результати своєї діяльності всім майном, яке перебувало у його господарському володінні. Однак після реформування господарського законодавства правовий статус державних підприємств залишається неврегульованим. При цьому слід враховувати, що майно підприємства є державною власністю, а отже, держава опосередковано несе майнову відповідальність за його діяльність. Це актуалізує проблему визначення ролі держави як суб'єкта публічного права у статусі відповідача у разі відшкодування збитків, зокрема щодо того, яким чином вона здатна виконати свої зобов'язання як суб'єкт майнової відповідальності.

Держава в особі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднаних територіальних громад та інших публічних утворень виконує функції, спрямовані на організацію суспільного життя, забезпечення захисту прав та інтересів громадян, використовуючи при цьому владні повноваження та суспільні фінансові ресурси. Вона виступає гарантом стабільності, правопорядку та економічного розвитку, що реалізується через діяльність її інституцій.

Держава, вступаючи у цивільні правовідносини, реалізує свої функції як суспільно-правова інституція, проте матеріальну відповідальність вона несе через уповноважених суб'єктів. У певних випадках на державу покладається прямий обов'язок відшкодування збитків, завданих у надзвичайних ситуаціях. Так, відповідно до Порядку відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої

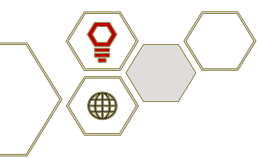

особам унаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2012 р. № 1003, у разі виникнення на окремій території України надзвичайної ситуації, пов'язаної з особливо небезпечними (карантинними) захворюваннями сільськогосподарських тварин, та ухвалення органами державної влади рішення про встановлення карантину, відшкодування шкоди здійснюється за рахунок коштів резервного фонду відповідного бюджету, тобто фактично за рахунок суспільних ресурсів [17].

Аналогічний підхід застосовується і в інших сферах. Зокрема, держава бере на себе зобов'язання щодо компенсації ядерної шкоди у випадках, коли виконавчий документ про її відшкодування було повернуто стягувачеві через відсутність у боржника майна, на яке може бути накладене стягнення [18]. У таких ситуаціях державні кошти виконують функцію гарантії забезпечення прав осіб, що зазнали шкоди, підкреслюючи особливу роль держави як суб'єкта публічного права, який зобов'язаний компенсувати наслідки суспільно значущих ризиків.

Приклади свідчать, що держава як учасник цивільних правовідносин має подвійний обов'язок. З одного боку, вона відповідає власним майном, що передбачає використання публічних фінансових ресурсів. З іншого боку, держава делегує частину своїх повноважень окремим установам як суб'єктам публічного права, забезпеченим відповідними фінансовими ресурсами для виконання покладених на них зобов'язань.

Висновки. Матеріальна відповідальність визначається як різновид юридичної відповідальності, що підлягає застосуванню у приватноправових відносинах. Доведено, що держава як суб'єкт міжнародного приватного права може нести матеріальну відповідальність як безпосередньо, так і опосередковано – через делегування повноважень своїм органам та іншим публічно-правовим суб'єктам. Встановлено, що врегулювання колізійних

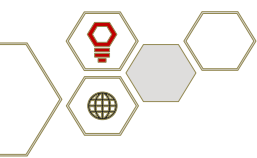
відносин за участю держави у статусі відповідального суб'єкта приватноправових відносин потребує вдосконалення норм цивільного законодавства.

Аналіз наукових підходів і чинної законодавчої бази засвідчив, що невирішеними залишаються питання щодо правового статусу держави, державних установ та державних підприємств як юридичних осіб публічного права. Це зумовлює необхідність усунення колізій і прогалин у чинному законодавстві, аби забезпечити ефективне застосування норм про матеріальну відповідальність як у внутрішніх правовідносинах, так і у відносинах з «іноземним елементом».

Європейська практика підтверджує, що держава як суб'єкт міжнародного приватного права користується імунітетом власності. Водночас у приватноправових відносинах вона виступає на рівні з іншими учасниками й несе юридичну відповідальність як за власні дії, так і за виконання делегованих повноважень уповноваженими суб'єктами. Така участь держави у цивільному обороті не звільняє її від матеріальної відповідальності у випадках правопорушень у сфері міжнародного приватного права.

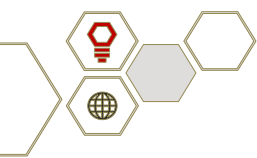
У цьому контексті постає необхідність уточнення чинного законодавства щодо майнової відповідальності у цивільних правовідносинах. Відшкодування збитків, покладених на державу як юридичну особу публічного права, здійснюється за рахунок коштів державного бюджету, однак остаточне врегулювання залежить від визначення кола суб'єктів, що належать до таких осіб.

Надалі, враховуючи важливість чіткого встановлення джерел матеріальної відповідальності держави як учасника цивільних відносин, необхідно виокремити ознаки матеріальної відповідальності осіб приватного права та враховувати цілі й функції, які покладаються на ці утворення.

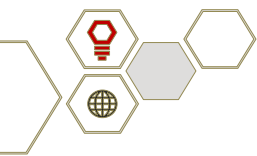

Список використаних джерел

1. Драган М. Імунітет держави у міжнародному приватному праві: останні тенденції законодавства та судової практики. *Молодий вчений*. 2020. № 11(87). С. 29–32. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-11-87-7>
2. Попко Є. В. Юрисдикційний імунітет іноземних центральних банків: міжнародне та національне регулювання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3, ч. 2. С. 208. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.33>.
3. Dominelli S. Sovereign debt and state immunity: towards a loss of dissonance between public and EU private international law? *Sovereign immunity under pressure: norms, values and interests*. 2022. P. 305–325. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-030-87706-4_14
4. Facchinetti A. State immunity from civil jurisdiction in transboundary environmental litigations. *The Italian Review of International and Comparative Law*. 2023. Vol. 3, № 2. P. 430–458. DOI: <https://doi.org/10.1163/27725650-03020014>
5. Жорнокуй Ю. М. Розуміння сутності категорії «юрисдикційний імунітет» у співвідношенні зі змістом однопорядкової термінології. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 12. С. 98–101. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-12/20>
6. Степаненко Т. В. Юрисдикційний імунітет держави: еволюція доктрини. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. Т. 101, № 2, ч. 2. С. 55–71. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2023.2.37>.
7. Franchini D. State immunity and third-party limits on the jurisdiction of domestic courts. *International & Comparative Law Quarterly*. 2023. Vol. 72, № 1. P. 1–29. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0020589323000167>
8. Spagnolo A. A European way to approach (and limit) the law on state immunity? The Court of Justice in the RINA case. *European Papers*. 2020. Vol. 5, № 1. P. 645–661. DOI: <https://doi.org/10.15166/2499-8249/371>

9. Попко Є. В. Тенденції розвитку юрисдикційного імунітету іноземної держави за континентальним правом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 81, ч. 3. С. 335–345. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.81.3.51>
10. Kostruba A. V. The art of legal warfare: how to deprive the aggressor state of jurisdictional immunities. Evidence from Ukraine. *Revista de Direito Internacional*. 2023. Vol. 20, № 2. DOI: <https://doi.org/10.5102/rdi.v20i2.9062>
11. Основи зовнішньоекономічної діяльності: підручник / Е. А. Зінь, Н. С. Дука; за ред. Е. А. Зіня. Київ: Кондор, 2009. 432 с.
12. Міжнародне приватне право: навч. посіб. / за ред. С. Г. Кузьменка. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 316 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/CUL/26_1-Mignar_privat_pravo-Kuzmenko.pdf (дата звернення: 01.09.2025).
13. Касьян В. В. Правове регулювання матеріальної відповідальності посадових осіб митних органів. *Право і суспільство*. 2023. № 6. С. 397–408. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.6.59>.
14. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України від 16.04.1991 № 959-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 29. Ст. 377. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення: 08.08.2025).
15. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2000. 398 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/2FMB_Pravo/Skakun-O.F.-Teoriya-derzhavy-i-prava.pdf (дата звернення: 08.08.2025).
16. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 08.08.2025).
17. Про затвердження Порядку відшкодування майнової шкоди (збитків), завданої особам внаслідок запровадження карантину (карантинних обмежень) тварин або у зв'язку з проведенням процедур і робіт щодо ліквідації особливо небезпечних (карантинних) хвороб: Постанова Кабінету Міністрів

України від 31.10.2012 № 1003. *Урядовий кур'єр*. 10.11.2012. № 207. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-2012-%D0%BF#Text> (дата звернення: 08.08.2025).

18. Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення: Закон України від 13.12.2001 № 2893-III. *Урядовий кур'єр*. 16.01.2002. № 105. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2893-14#Text> (дата звернення: 08.08.2025).